

УДК 332.146:330.341

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8801/2020-6.26>

Яремко Л.А.

доктор економічних наук,
професор кафедри міжнародних економічних відносин,
Львівський торговельно-економічний університет

Яремко С.А.

аспірантка,
Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього

СМАРТ-СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ ЯК ПРАКТИКА СТИМУЛЮВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У статті розглядаються питання забезпечення регіонального розвитку на засадах Смарт-спеціалізації з метою забезпечення інноваційності та конкурентоспроможності економіки. Розглядаються підходи до забезпечення інноваційного розвитку в Україні, в т.ч. в регіонах. Здійснюється порівняння спільних завдань та відмінностей між реалізацією стратегії смарт-спеціалізації та рухом «Індустрія 4.0» в Україні та їх роль в оптимізації структури регіональної економіки та забезпечення її конкурентоспроможності. Розглядається можливість використання інструментів, що позитивно зарекомендували себе в рамках руху. Проект «Інтеграція 4.0» має на меті інтеграцію інноваційних проектів кластерного розвитку та смарт-спеціалізації в 5 регіонах України з метою об'єднання вітчизняного досвіду практики смарт-спеціалізації, кластеризації та цифрових інновацій. Стратегія смарт-спеціалізації має шанс об'єднати зусилля різних фондів та державних відомств, бізнесових та громадських ініціатив в сфері науково-технічного та інноваційного розвитку.

Ключові слова: смарт-спеціалізація, Індустрія 4.0, стратегії економічного розвитку регіону, кластери, процес підприємницького відкриття.

SMART SPECIALIZATION AS A PRACTICE OF PROMOTING REGIONAL DEVELOPMENT ENHANCEMENT

Yaremko Larisa

Lviv University of Trade and Economics

Yaremko Sofiya

Institute of Regional Research named after M.I. Dolishnyi

The article considers the issues of regional development support based on smart specialization to ensure innovation and competitiveness of the economy. There are considered approaches to ensuring innovative development in Ukraine, including in the regions. The introduction of smart specialization strategy had a particularly beneficial impact and provided an opportunity to unite a huge variety of innovative institutions operating in Ukraine. Those establishments were aligned under the auspices of various international programs and sectoral ministries. Thus, a cooperation of the start strategy and a movement "Industry 4.0 in Ukraine" was a worthwhile experience in Ukraine. The comparison of common tasks, differences between projects along with its role in optimizing the structure of the regional economy and ensuring its competitiveness has been implemented. There are taken into account the possibilities of using tools that have proven themselves in the framework of the "Industry 4.0" movement. Each of the above-mentioned projects has similar approaches to the implementation of its tasks. It focuses on innovation and high technology development, consolidation of stakeholders' efforts and the regional level orientation. The newly formed project "Integration 4.0" has a general disposition to a synergy of innovative projects regarding cluster development and smart specialization in 5 regions of Ukraine. This project is designed to combine the domestic experience of smart specialization, clustering and digital innovation. The strategy of start-specialization, being mandatory, has a chance to combine efforts of various facilities with innovative infrastructure (funds, government agencies, business and community initiatives, etc.) to coordinate efforts and resources to ensure the development of the regional economy. innovative principles. Such common problems concerning all innovative projects in Ukraine as the immaturity of governance mechanisms, lack of systematic coordination between key stakeholders due to the low level of communication between central authorities, local government institutions, business in the regions and research institutions, insufficient efficiency mechanisms of state incentives for participants of the national innovation ecosystem, weak interaction of science and manufacture in the early stages of innovation, low demand for intellectual property etc. can be solved through the use of joint efforts.

Keywords: smart specialization, Industry 4.0, economic development strategies of the region, clusters, regional innovation ecosystem, the process of entrepreneurial discovery.

Постановка проблеми. Початок 21 століття приніс із собою нові виклики стосовно розвитку різних типів країн, а головним чином сприяв зростанню конкуренції між новими та вже існуючими глобальними гравцями стосовно торгівлі продукцією індустріальної сфери. Відповідна динаміка ринку вимагала від урядів країн рішучих дій щодо покращення функціональності індустріальних секторів за допомогою нових інноваційних рішень та кроків у сфері економіки.

Регіональний розвиток як основа для подальшого зміцнення соціальних та економічних систем на сьогоднішній день базується на таких основних трендах розвитку як глобалізація, а також локалізація. Варто зазначити, що розвиток регіону напряму залежить від процесу формування стратегії подальшого економічного зростання та розвитку територій, в якому чітко визначаються цілі в поєднанні з основним вектором руху даної стратегії, загальний план дій, що сприятиме поетапному виконанню поставлених завдань управління.

Зважаючи на тенденції розвитку світової економіки, ефективним шляхом розвитку конкурентоспроможної економіки є використання інноваційних технологій. Посилення конкуренції на світових ринках та технологічне переважання виробничого потенціалу країн США та Південно-східної Азії зумовили появу країнах ЄС такого підходу до технологічного розвитку економіки як *смайт-спеціалізація* (для її позначення використовується абревіатура S3 – від англ. *Smart Specialisation Strategy*). Серед іншого її особливістю є акцентуація на виявленні та ефективному використанні потенціалу регіону, місцевих ресурсів. Стратегія позитивно зарекомендувала себе в країнах ЄС. Європейська комісія задля підтримання комунікації та покращення інформаційного обміну створила *Smart Specialisation Platform*, яка забезпечує підтримку та реалізацію даної стратегії, на якій вже зареєстровано більше 170 регіонів ЄС. Запровадження концепції *смайт-спеціалізації* в Україні є одним з важливих завдань виконання положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, та передумовою економічної інтеграції в загальний ринок ЄС.

На *смайт-спеціалізацію* покладається завдання запровадження інновацій у найбільш перспективні галузі регіональної економіки, підвищення конкурентоспроможності регіонів, оптимізація структури економіки, заснованої на знаннях, та включеності вітчизняних підприємств, в глобальні ланцюжки доданої вартості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основною методологічною базою *смайт-спеціалізації* в різні роки займалися чимало науковці, серед яких варто окрему увагу приділити роботам Д. Фроєю, Ф. Гуззо, Х. Крол, П. Маккен, М. Русу, які визначили дану концепцію, як таку, що відповідає за процес створення рівних можливостей щодо конкурентних переваг серед учасників, а також умов щодо співпраці, зокрема, і на регіональному рівні. В Україні питання широко висвітлюється, зокрема, слід відзначити роботи О. Амоші, О. Лях, М. Солдака, Д. Череватського [1], О. Снігової [7], В. Головатюка [3], Х. Патицької, Т. Далевської та ін.

Практика регіонального розвитку на засадах *смайт-спеціалізації* знаходиться на початковому етапі, однак вже очевидні проблеми її впровадження в українських реаліях та переваги перед іншими проектами інноваційного розвитку економіки України.

Формування цілей статті. Метою статті є показати роль *смайт-спеціалізації* як інтегративної стратегії активностей в сфері інноваційного розвитку регіонів.

Виклад основного матеріалу. Концепція *смайт-спеціалізації* на теренах Європейського Союзу вважається новим типом індустріальної політики [8] і була розроблена експертною групою науковців Foray et al. (2009), що займалися консультуванням Європейської Комісії, та отримала провідну роль щодо виконання стратегії «Європа 2020» [9]. Стратегія *смайт-спеціалізації* передбачає на національному чи регіональному рівнях визначення пріоритетів для створення конкурентних переваг шляхом розвитку і пристосування власних потужностей з досліджень та інновацій до потреб бізнесу для того, щоб послідовно відповідати новим можливостям і ринковим змінам, уникаючи при цьому дублювання й фрагментації зусиль.

Отже однією з визначальних ознак S3 є налагодження процесу кооперації регіональних органів влади та широкого кола зацікавлених осіб таких як університети та інші вищі навчальні заклади, представників промисловості й соціальних партнерів у формі регіональної інноваційної екосистеми. Така форма зумовлена необхідністю координації та синхронізації зусиль по виявленню та формуванню сильних сторін та унікальних переваг кожного регіону, з метою генерації та впровадження інновацій, що базуються на знаннях, в соціально-економічних сегментах свого регіону (процес підприємницького відкриття) та можливості виходу на зовнішні ринки.

Регіональна екосистема повинна включати представників, влади, бізнесу, науково-дослідних установ, навчальних закладів, агенції розвитку та інших учасників (стейкхолдерів) інноваційного розвитку. При цьому завданням органів державної влади є заохочення учасників та стимулювання їх до співпраці для розкриття головних напрямів та секторів спеціалізації регіону.

Таким чином позитивним результатом запровадження стратегії *смайт-спеціалізації* стала можливість, поки що не реалізована, до об'єднання різноманітних інноваційних інституцій, що діють в Україні під патронатом різних міжнародних програм і галузевих міністерств. Так, цікавим досвідом в Україні стала кооперація проекту S3 та руху «Індустрія 4.0 в Україні».

За роки діяльності в Україні (запроваджено з 2016 р.) рух має ряд напрацювань, зокрема [6]: створення національної платформи Industry4Ukraine, як майданчика для популяризації ідей та комунікації зацікавлених сторін; створення регіональних Центрів 4.0, метою діяльності яких є співробітництва на регіональному рівні та створення Хабів в цілях формування екосистеми для хайтек підрозділів, включення завдань промислової політики в регіональні стратегії розвитку. На сьогодні такі центри створено в Одесі, в Києві та в Харкові, ведуться підготовчі роботи для відкриття центрів в інших містах України. Експерти руху долучаються до розробки нормативних документів, зокрема проектів Національної стратегії Індустрії 4.0 та Національної програми кластерного розвитку України до 2027. Слід відзначити діяльність з картування (ландшафту) вітчизняних інноваційних підприємств 4.0, що сприятиме їх промоції, як на внутрішньому так і міжнародному ринках та виявленню і залученню як учасників інноваційних екосистем.

Ще одна потужна ініціатива руху – це створення концепції для кластерів промислового інжинірингу (ClusterRISE). Як практичне впровадження, створено кластери ІАМ (Інжиніринг – Автоматизація – Машинобудування) в регіонах Запоріжжя та Харкова [5]. Це особливо цінний досвід, адже кластери розглядаються як один з основних інструментів в провадженні смарт-спеціалізації і, загалом вважаються драйвером економічного та інноваційного розвитку, коли ціла територія може перетворитися в регіональний кластер. В Україні кластерний рух хоч і має тенденцію до зростання, але носить стихійний характер і потребує державної підтримки. Тому пілотні проекти ІАМ в м. Запоріжжя та Харків можуть стати рушієм процесу створення інноваційних кластерів в Україні. Світовий досвід свідчить, що нові напрямки економічного швидше виникають в регіонах, де є успішні кластери.

Таким чином, як зазначають фахівці стратегії смарт-спеціалізації вже частково реалізується в Україні, зокрема, в рамках руху Індустрії 4.0. Використати накопичений досвід і є метою проекту «Інтеграція 4.0», який започатковано з ініціативи Інституту економіки та прогнозування НАН України. В рамках проекту в 5 регіонах ведеться робота по об'єднанню зусиль обох проектів щодо інноваційного розвитку регіонів України. Тим більше, що стратегії імплементації S3 мають схожі підходи до реалізації завдань кластерного руху та української Індустрії 4.0. Це акцент обох програм на інноваційну складову, економіку знань та розвиток високих технологій; реалізація їхніх завдань вимагає об'єднання зусиль одних і тих самих зацікавлених сторін, а саме влади, представників науки і бізнесу та учасників інноваційної інфраструктури; вони орієнтовані на регіональний рівень.

Стратегія старт-спеціалізації хоч і повільно, але впроваджується в Україні. На сьогодні більшість регіонів країни визначилися з ключовими сферами спеціалізації, оскільки це є обов'язковою умовою формування регіональних стратегій розвитку на період до 2027 р. Хоча вже на першому етапі появилися проблеми, які зумовлені не лише процесом імплементації смарт-спеціалізації, а станом інноваційного розвитку країни загалом.

Серед основних проблем в Україні відзначають: недосконалість системи управління, проблеми комунікації як з органами державної влади, так і між стейкхолдерами, брак інструментів державного стимулювання інноваційних процесів, недостатній рівень взаємодії науки та бізнесу. Особливо слід відзначити низький попит бізнесу на вітчизняні наукові розробки, як наслідок розробники орієнтуються на потреби іноземних замовників, або емігрують, тоді як значні кошти українські підприємства витрачаються на закупку іноземного обладнання. І, звичайно проблеми фінансування, які частково можуть бути вирішені шляхом їх більш ефективного використання в рамках координа-

ції програм. Лише за спільних зусиль стейкхолдерів інноваційної екосистеми можна буде розраховувати на поступ та реалізацію наступного етапу смарт стратегії.

Згідно із Ф. Гаєком, «підприємницьке відкриття», яке лежить в основі підходу смарт-спеціалізації розглядає імплементацію уже наявних знань як основну проблему в економіці. Він стверджує, що знання завжди сприймається через когнітивні рамки, які різняться між людьми. Отже, виявлення прихованих порівняльних переваг регіону залежить від суб'єктивної оцінки зацікавлених сторін і їх здатності взаємодіяти, а не лише від об'єктивної інформації стосовно цих регіонів.

Стратегія має шанс об'єднати зусилля різних фондів та державних відомств, бізнесових та громадських ініціатив в сфері науково-технічного а інноваційного розвитку. Сильною стороною S3, на нашу думку, є те, що до виконання проекту залучено три потужних державних підрозділи: Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства, Міністерство освіти і науки та Міністерство розвитку громад та територій. В процесі реалізації цільових пріоритетів розвитку будуть долучатися і профільні державні інституції.

Маючи значну охопленість за галузями та суттєву державну підтримку, яка все ж визнається визначальною при реалізації таких масштабних проектів смарт стратегія має шанси стати інтегратором, що об'єднає рухи та ініціативи щодо інноваційного розвитку економіки країни та її регіонів та сприяти підвищенню їх конкурентоспроможності на світових ринках. До позитивних впливів смарт-спеціалізації можна віднести ефект синергії коли успішний розвиток однієї галузі, напрямку може вплинути на розвиток іншого.

Слід погодитись зі Сніговою О., яка застерігає від небезпеки закріплення «інерції регіонального розвитку» шляхом просто підвищення ефективності існуючих підприємств, оскільки є загроза перетворення смарт-спеціалізації до локалізації конкурентних переваг регіональної економіки з виходом на зарубіжні ринки з продукцією з низькою доданою вартістю, тому важливе залучення широкого кола учасників і робити акценти саме на інновації [7, с. 8].

Висновки. Реалізація смарт-спеціалізації може стати достатньо ефективним інструментом регіонального розвитку, за можливості інтеграції і забезпечення взаємодії всіх потенційних учасників інноваційної екосистеми. Її успішна реалізація дозволить забезпечити реформування регіональної економіки з урахуванням сфер діяльності, що базуються на знаннях, зміну структури виробництва з урахуванням сучасних напрямків спеціалізації, можливо, і нових для регіональної економіки. Це дасть можливість регіонам України інтегруватися у більш високі рівні європейських ланцюгів доданої вартості, бути включеними у міжнародні світові торговельні потоки і бути конкурентними в середовищі, де постійно відбуваються інноваційні трансформації.

Список використаних джерел:

1. Амоша О., Лях О., Солдак М., Череватський Д. Інституційні детермінанти впровадження концепції смарт-спеціалізації: приклад старопромислових регіонів України. *Журнал європейської економіки*. 2018. Т. 17. № 3 (66). С. 310–344.
2. Бжуска Я., Пика Я. Розумна спеціалізація регіону. 2012. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/25853/1/65-362-366.pdf> (дата звернення: 19.11.2020).

3. Головатюк В.М. Стратегія наукоємного розвитку: національні особливості в контексті світового тренду. *Наука та наукознавство*. 2020. № 3. URL: <https://sofs.org.ua/sample-page/arhiv/2020-2/3-109/1-3> (дата звернення: 20.11.2020).
4. Захарова О.В., Барбанова І.С. Нормативне підґрунтя активізації інноваційного розвитку регіонів України. *Економіка і організація управління*. 2019. № 1 (33). С. 53–63.
5. Перші кейси кластерів ІАМ – роль якісної аналітики. 2020. URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/pershi-kejsy-klasteriv-iam-rol-yakisnoyi-analotyky> (дата звернення: 19.11.2020).
6. Смарт-спеціалізація в Україні – якою має бути цільова модель? 2020. URL: <https://www.industry4ukraine.net/publications/smart-speczializacziya-v-ukrayini-yakoyu-maye-buty-czilova-model> (дата звернення: 18.11.2020).
7. Снігова О. Smart-спеціалізація та stupid-реалізація. 2018. URL: https://dt.ua/economics_of_regions/smart-speczializaciya-ta-stupid-realizaciya-276489_.html (дата звернення: 16.11.2020).
8. Assessing EU Smart Specialization Policy in a Comparative Perspective. 2017. URL: <https://www.sciencedirect.com/book/9780128041376/advances-in-the-theory-and-practice-of-smart-specialization> (дата звернення: 19.11.2020).
9. Gulc Aleksandra. Analysis of methodological approach to identify smart specialization on the example of Polish regions. 2015. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042815058383> (дата звернення: 19.11.2020).

References:

1. Amosha O., Liakh O., Soldak M., Cherevatskyi D. (2018) Instytutysiini determinanty vprovadzhenia kontseptsii smart-spetsializatsii: pryklad staropromyslovykh rehioniv Ukrainy [Institutional determinants of the implementation of the concept of smart specialization: an example of old industrial regions of Ukraine]. *Zhurnal yevropeiskoi ekonomiky*, vol. 17, no. 3 (66), pp. 310–344.
2. Bzhuska Ya., Pyka Ya. (2012) Rozumna spetsializatsiia rehionu [Smart specialization of the region]. Available at: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/25853/1/65-362-366.pdf> (accessed 19 November 2020).
3. Holovatiuk V.M. (2020) Stratehiia naukoiemnoho rozvytku: natsionalni osoblyvosti v konteksti svitovoho trendu [Science-intensive development strategy: national features in the context of the world trend]. *Nauka ta naukoznavstvo*, no. 3. Available at: <https://sofs.org.ua/sample-page/arhiv/2020-2/3-109/1-3/> (accessed 20 November 2020).
4. Zakharova O.V., Barbanova I.S (2019) Normatyvne pidgruntia aktyvizatsii innovatsiinoho rozvytku rehioniv Ukrainy [Normative basis for intensification of innovative development of regions of Ukraine]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, no. (33), pp. 53–63.
5. Pershi keisy klasteriv IAM – rol yakisnoi analotyky [The first cases of IAM clusters - the role of qualitative analytics] (2020). Available at: <https://www.industry4ukraine.net/publications/pershi-kejsy-klasteriv-iam-rol-yakisnoyi-analotyky/> (accessed 19 November 2020).
6. Smart-spetsializatsiia v Ukraini – yakoiu maie buty tsilova model? [Smart specialization in Ukraine – what should be the target model?] (2020). Available at: <https://www.industry4ukraine.net/publications/smart-speczializacziya-v-ukrayini-yakoyu-maye-buty-czilova-model/> (accessed 18 November 2020).
7. Snigova O. (2018) Smart-spetsializatsiia ta stupid-realizatsiia. Available at: https://dt.ua/economics_of_regions/smart-speczializaciya-ta-stupid-realizaciya-276489_.html (accessed 16 November 2020).
8. Assessing EU Smart Specialization Policy in a Comparative Perspective. Available at: <https://www.sciencedirect.com/book/9780128041376/advances-in-the-theory-and-practice-of-smart-specialization> (accessed 19 November 2020).
9. Gulc Aleksandra (2015) Analysis of methodological approach to identify smart specialization on the example of Polish regions. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042815058383> (accessed 19 November 2020).

E-mail: larisayaremko.1963@gmail.com

E-mail: sofia.yaremko@gmail.com